

”Jos mädännäisyys sijaa saa, sorrumme pian.” Kristillissiveellinen
Valkonauha-lehti rotuhygienian puolestapuhujana 1908—1920.

Oulun yliopisto Historiatieteet

Tieteiden ja aatteiden historian kandidaatintutkielma

23.2.2023

Jutta Hukari

Sisällys

JOHDANTO.....	1
1 NAISTEN PERUSTAMAT YHDISTYKSET JA VALKONAUHALIITON TULO SUOMEEN	5
2 VALKONAUHA-LEHTI	8
3 DEGENERAATION PELKO ILMAPIIRIN MUOKKAAJANA	11
4 ROTUHYGIENIA NOSTAA PÄÄTÄÄN	15
5 ITSETIETOISUUS JA ULKOINEN KONTROLLI.....	19
6 ROTUHYGIENIAPOLITIIKKA, LUOKKA JA SUKUPUOLI	21
7 MIKSI ROTUHYGIENIA?.....	26
LOPPULAUSE.....	28
LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS	30
I LÄHTEET	30
II HAKUTEOKSET.....	30
III TUTKIMUSKIRJALLISUUS	30

JOHDANTO

Tutkimukseni käsittelee kristillissiveellisen naisjärjestön Valkonauhan samannimisessä äänenkannattajassa esiintynyttä kannatusta eugeniikalle, eli rotuhygienialle vuosina 1908—1920. Eugeniikalle nimensä antoi modernin rodunjalostusopin isänä pidetty Francis Galton vuonna 1883 teoksessaan *Inquiries into Human Faculty and Its Development*. Galton määritteli eugeniikan tarkoituksiksi tukea mahdollisimman hyvin paremmat ominaisuudet omaavia sukukuntia, jotta ne menestyisivät heikompaa perimää kantavien kustannuksella.¹ 1920-luvulta alkaen eugeniikassa korostui rodun termin, mikä tarkoitti fokuksen siirtämistä koko kansakunnan päälle päämääränä karsia pois biologisesti huonot elementit, ja saada aikaan vahvempi rotu.² Suomessa valtion harjoittama eugeniikka kulminoitui vuonna 1935 annettuun pakkosterilointilakiin, jota jälleen kiristettiin vuonna 1950. Pakkosterilisaatiolain nojalla tuhansilta kehitysvammaisilta, mielenterveyspotilailta, ”tylsämielisiltä”, sekä kevytkenkäisiksi leimatuilta naisilta vietiin väkipakolla kyky saada lapsia.³

Suomalaisten naisasianaisten, sekä kristillissiveellisten liikkeiden ja rotuhygienian väliset yhteydet ovat vielä jokseenkin hämäriä, joten tutkimusta aiheesta tarvitaan. Tähänastinen historian tutkimus on ollut myös varsin kategorisoitunutta tutkimaan miehiä ja lääketiedettä, tai naisia ja uskontoa, mutta ei juurikaan yhdistänyt näitä kahta maailmaa, vaikka ne olivat vuorovaikutuksessa keskenään. Uskon myös, että tutkimukset kansallisesti aroista aiheista ovat aina ajankohtaisia niiden kanssa elämisen ja menneisyyden hyväksymisen kannalta.

Tutkimuksessani kysyn, mikä sai Valkonauha-järjestön kannattamaan rotuhygieniaa ja aloittamaan sitä edistävän työn?

Aineiston ajallinen raja-alue alkaa *Valkonauha*-lehden näytenumeron ilmestymisvuodesta 1908 ja päättyy vuoteen 1920. Rajan vetäminen vuoteen 1920 tapahtuu luontevasti, sillä tällöin lehti joutui kolmen vuoden pituiselle ilmestymistauolle, jonka jälkeen julkaisu-aiheutta supistettiin

---

¹ Turda 2010, 64. Syy, miksi rodunjalostusoppia kutsutaan eugeniikaksi sekä rotuhygieniaksi, juontuu saksalaisesta tutkijasta Alfred Ploetzistä, joka ei ollut omaa tutkimusta tehdessään ilmeisesti tietoinen Galtonin uranuurtavasta työstä. Ploetz antoi rodunjalostusopille oman nimensä ”*Rassenhygiene*”, mutta nykyään termit ovat synonyymeja. Turda 2010, 64.

² Turda 2010, 66.

³ Mattila 2003, 111.

huomattavasti. Ajallinen rajausta on siinäkin mielessä sopiva, että suurin piirtein samat henkilöt toimivat 1920-luvulle asti liiton johtotehtävissä ja lehden kirjoittajina ennen vähittäistä sukupolvenvaihdosta.

Valkonauha ilmestyi sekä suomeksi että ruotsiksi, mutta olen päättänyt keskittyä ainoastaan suomenkieliseen lehteen kandidaatintutkielman pituussuosituksen takia.

Koko tutkimuksen läpäisevä käsite on siveellisyys. Termiin oli sisällytetty 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa kolme eri merkitystasoa, joissa kontekstista riippuen siveellisyys saattoi tarkoittaa seksuaalista siveellisyyttä, moraalista ja etiikkaa, tai snellmanilaista poliittista siveyttä.⁴ J.V. Snellman oli alun perin henkilö, joka käsitteen toi ja vakiinnutti Suomessa 1880-luvulla. Snellmanilaisittain siveys oli poliittista, joka tarkoitti yksilön intellektuaalista itsensä kehittämistä ja aktiivista osallistumista politiikkaan.⁵ Aikalaisittain siveys tarkoitti myös moraalista ja filosofisena alana etiikkaa, yksinkertaisesti senkin takia, että sana ”moraali” ei ollut vielä vakiintunut käyttöön suomen kielessä.⁶ Kolmas käsitteen ulottuvuus liittyi seksuaalisuuteen, jolloin siveellisyyden vastakohtia voi muun muassa kuvailla sellaisilla sanoilla kuin ”irstas”, ”kevytmielinen” ja ”paheellinen”.⁷ Tutkimukseni aikakautena siveellisyys oli myös jo sukupuolittunut erityisesti naisten hyveeksi, mitä heiltä odotettiin äiteinä ja lasten kasvattajina. Naisten täytyi valvoa yhteiskunnan siveellistä tilaa, valaa seuraavaan sukupolveen jaloja ihanteita, sekä luoda ympärilleen niin kodeissa kuin julkisessakin elämässä hyvää, siveellistä henkeä.⁸

Aikakauden kontekstissa esiintyvää termiä ”rotu” on syytä selventää. Ensimmäisessä merkityksessä roduilla tarkoitettiin samaa mitä nykyään kutsutaan etnisiksi ryhmiksi. Ajan antropologit yrittivät kilpaa kuvata ja luokitella maailman eri rotuja, joskaan niiden lukumäärästä ei ollut konsensusta. Toisessa merkityksessä rotua käytettiin samana sanana kuin mitä ”väestö” nykyään tarkoittaa. Rotuhygienia kohdistui nimenomaan väestöön, sen ominaisuuksien ja laadun valvontaan.⁹

Lähdeaineistossa esiintyy monia nimityksiä vammaisuudesta ja mielenterveysongelmista kärsiville, kuten ”tylsämielinen”, ”vähäjärkinen” ja ”mieleltään sairas”. Käytän nimityksiä itsekin, sillä koen

---

⁴ Pulkkinen & Sorainen 2011, 11, 13–15.

⁵ Pulkkinen 2011, 36, 41.

⁶ Pulkkinen & Sorainen 2011, 11.

⁷ Pulkkinen & Sorainen 2011, 11, 15.

⁸ Jalava 2011, 99; ”Naisen kansalaisvelvollisuuksista”. *Valkonauha* 5/1916.

⁹ Mattila 1999, 15–17; Turda 2010, 66–67; Helén & Jauho 2003, 17.

aikakauden termistöllä puhumisen tärkeäksi asioiden kontekstiin sovittamisen kannalta. Kuitenkin käsitykset vammaisuudesta ja mielisairaudesta olivat laveat, eikä näitä ryhmiä aiheesta väitöskirjan kirjoittaneen Minna Harjulan mukaan ymmärretty laadultaan erilaisiksi. Tarkempi erottelu tehtiin tilastoihin vasta vuonna 1922. Ei-täysjärkiseksi luettavia henkilöitä kutsuttiin myös varsin moninaisilla nimillä kuten ”aistiviallinen”, ”tylsämielinen” ja ”höperö”. Köyhänhoidon viranomaistenkin keskuudessa ”vähäjärkisyyden” kriteeristö oli kauan hämärä ja paikoin vaihteleva.¹⁰ Lähdeaineiston kontekstissa vammaisuutta ja mielisairautta ei siis selkeästi käsitetty erillisiksi kokonaisuuksiksi, ja epämääräisten määrittelyjen takia aineistosta on vaikea saada selkoa millä tavoin ”vaivaisesta” henkilöstä tai ihmisryhmästä oli milloinkin kysymys. Tämä problematiikka ei kuitenkaan muodostu keskeiseksi tutkimuskysymyksen ratkaisemisen kannalta, mutta se on hyvä pitää mielessä joka tapauksessa.

Suomalaista Valkonauhaa ei ole tutkittu vielä järin paljon. Historiikin järjestöstä on kirjoittanut Irja Eskelinen, ja hänen teoksensa on toiminut minulle yleistiedon kartuttamiseen Valkonauhasta. Pirjo Markkola on tutkinut järjestöä, mutta ei rotuhygienian kannalta. Hänen teoksensa valottaa muuten kristillissiveellisten järjestöjen toimintaperiaatteita ja moraalireformia. Omaa tutkimustani lähimmäksi osuu Markku Mattilan väitöskirja, jonka yhdessä luvussa Mattila käsittelee Valkonauha-järjestön panosta rotuhygienialle. Katsonkin oman työni sijoittuvan jatkumoon Mattilan tekemän tutkimuksen kanssa, ja tarkoitukseni on tarkentaa käsitystä Valkonauhaliiton ja rotuhygienian suhteista.

Lähdeaineistona toimivat lehdet vuosilta 1908–1920, jotka löytyvät digitoituina kansalliskirjaston verkkopalvelusta. Yhteensä läpikäytyjä lehtiä kertyi 110 kappaletta. Aineiston mukana tulee myös muutama lähdekriittinen ongelma. Ensinnäkin lehden toimittajina ja kirjoittajina toimi pieni piiri jäseniä Valkonauhan Helsingin paikallisyhdistyksestä. Kokonaiskuvan saamisen kannalta tämä on ongelmallista, sillä etenkin maaseudun yhdistysten ääni ei ole kuuluvissa lehdessä lähes laisinkaan. Lisäksi pienen kirjoittajakunnan käsissä julkaisut saattoivat yksipuolistua ja antaa osittain turhan korostuneen, tai päinvastoin liian vähäisen kuvan tietyistä asioista. Katson kuitenkin lehtijulkaisujen ilmentävän liiton yleistä linjaa varsin hyvin, sillä Helsingin paikallisyhdistyksellä oli rooli kaikkien yhdistysten äitinä ja toiminnan määrittäjänä. Lisäksi useat lehden kirjoittajista

---

¹⁰ Harjula 1996, 29.

toimivat samalla keskushallinnon johdossa ja kuuluivat Valkonauhan kaikista aktiivisimpiin jäseniin, jotka veivät yhdistystä eteenpäin ja kehittivät sen toimintaa.

Tutkimusmetodeihin kuuluvat lähiluku ja asteittainen diskurssianalyysi. Lähiluvun avulla pyritään aineiston syvälliseen kartoittamiseen, jolloin tutkija yleensä palaa monta kertaa uudelleen jo lukemansa tekstin ääreen tekemiensä tulkintojen todentamiseksi ja korjaamiseksi. Omassa työssäni tämä näkyi koko lehtiaineiston täydellisenä läpilukemisena kolme kertaa ja keskeisten artikkelien luo palaamisena vielä useammin, kunnes oma tulkintani oli täysin selvärajaistunut.

Asteittaisella diskurssianalyysillä taas tarkoitan tiettyjen keskeisten diskurssien esiin tuomista, mutta en pyri niiden täydelliseen kartoittamiseen koko aineiston osalta. Tässä tutkimuksessa diskursseilla ylipäänsä tarkoitan tiettyjen toistuvien kielenkäytön tapojen etsimistä, jotka selittävät ihmisten toimintaa sosiaalisessa todellisuudessa. Olen kiinnittänyt muutenkin huomiota kielenkäytön vivahteisiin ja hienovaraisiin painotuksiin, minkä takia olen sisällyttänyt paljon suoria lainauksia tutkimukseeni. Mielestäni ne ilmentävät lukijalle aidommin alkuperäisaineiston maailmaa ja puhuvat paremmin puolestaan, kuin esimerkiksi se, että ne tyypistettäisiin referoiden.

1 NAISTEN PERUSTAMAT YHDISTYKSET JA VALKONAUHALIITON TULO SUOMEEN

Naisten perustamien kristillissiveellisten yhdistysten edeltäjinä toimivat Suomessa 1850-luvulta alkaen perustetut rouvasväenyhdistykset, jotka olivat ensimmäinen järjestäytyneen toiminnan muoto naisille. Jo rouvasväen yhdistykset keskittyivät kristillisyydestä ammentavaan hyväntekeväisyystyöhön heikko-osaisten puolesta.¹¹ Epäsiveyden vastustamisen teeman nousuun naisten hallitsemisissa yhdistyksissä taas vaikuttivat ulkomaiset esimerkit 1880-luvulta alkaen. Teollistumisen mukana tulleet haasteet, yhä yleistynyt maallistuminen sekä kasvava prostituutio ja sukupuolitautitartunnat olivat muun muassa syitä, jotka ajoivat kristillisen vakaumuksen omaavat naiset tarttumaan toimeen kansan siveellisen tilan kohottamiseksi omassakin maassa.¹² Työkaluja ja intoa naisten kansalaisaktiivisuudelle antoi Suomeen samalla vuosikymmenellä rantautunut naisasialiike, joka vaati naisten poliittisten oikeuksien lisäämistä, sekä kannusti heitä yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen.

Markkola on määritellyt tällaiset pyrintö ”moraalireformiksi”. Markkola kutsuu moraalireformisteiksi niitä naisia ja miehiä, joiden tavoitteena oli saada yhteiskunnassa höltyneiksi katsomansa siveellisyyksitykset nojaamaan uudelleen Raamatussa annettuihin kristillissiveellisiin oppeihin. Moraalireformistit esimerkiksi yrittivät juurruttaa ihmisten mieliin seksin olevan tarkoitettu vain avioliittoon, kun 1900-luvun alussa puheenvuoroja vapaan seksuaalisuuden puolesta alkoi ilmaantua.¹³ Moraalireformisteilla ei kuitenkaan tarkoiteta mitään selvärajaista joukkiota, vaan yleisesti kansakunnan siveellisyyden tason laskusta samaa mieltä olevia, uudistushaluisia henkilöitä.

Epäsiveyden vastustamisen ja uskonnon yhteenkietoutuneisuuden seurauksesta monet järjestöistä lukeutuivat samalla kirkollisen sisälähetyksen kenttään. Sisälähetys oli herätystyötä, jota tehtiin kristillisten kirkkojen jäsenten parissa tavoitteena lujittaa kristillisiä periaatteita ihmisten jokapäiväisessä arjessa. Sisälähetys käynnistyi Suomessa jo 1800-luvun alkuvuosikymmeninä, mutta 1880-luvulta alkaen sitä motivoivat huolet etenkin kirkon

---

¹¹ Markkola 2002, 37; Uimonen 2011, 109.

¹² Uimonen 2011, 110–113; Markkola 2002, 107–109, 167–168.

¹³ Markkola 2002, 166–167, 178.

vähenevästä vaikutusvallasta niin valtion kuin yksityisten ihmistenkin elämien tasolla.¹⁴ Myös Valkonauhaliitto oli sisälähetyksen piiriin lukeutuva toimija ja aikakauslehdessä kirjoitettiin: "[- -] Suomen Valkonauhan päätarko[i]tuksena on koettaa voittaa Kristukselle niitä, joita Herra johtaa tiellemme [- -]."¹⁵

Valkonauhaliitto, englanniksi *Woman's Christian Temperance Union (WCTU)*, puolestaan syntyi naisvetoiseksi raittiusliikkeeksi alun perin 1870-luvun Yhdysvalloissa. Liike levisi nopeasti useisiin muihin maailman maihin ja sen kansainvälinen toiminta vakiinnutettiin vuonna 1891.¹⁶ Suomeen Valkonauha rantautui pysyvästi vuonna 1897 liiton tanskalaisen jäsenen Elisabeth Selmerin vierailun tuloksena, joka innoitti turkulaiset naiset perustamaan *WCTU*:n Suomen osaston.¹⁷ Liikkeen laajentaminen muutamasta hajanaisesta paikallisyhdistyksestä koko maan kattavaksi järjestöksi sai aloitteen vuonna 1904, ja senaatti vahvisti Valkonauhan, eli Suomen Naisten Kristillisen Raittius- ja Siveellisyysliiton¹⁸, säännösten seuraavana vuonna. Liiton ensimmäiseksi ja varsin pitkäaikaiseksi puheenjohtajaksi valikoitui opettaja Frida Sjöblom.¹⁹

Tässä vaiheessa Valkonauhalla oli yhdistyksiä neljällä paikkakunnalla: Turussa, Sortavalassa, Helsingissä ja Tampereella, mutta vuonna 1920, johon tutkielmani aikarajaus päättyy, oli paikallisyhdistysten lukumäärä kasvanut kahdeksaentoista. Tällöin niitä löytyi Helsingistä, Tampereelta, Turusta, Haminasta, Forssasta, Oulusta, Raahesta, Vaasasta, Kuopiosta, Kouvolasta, Iisalmelta, Mikkelistä, Joensuusta, Sortavalasta, Salosta, Tornioista, Ilmajoelta ja Viipurista.²⁰ Jäseniä yhdistyksiin kuului vuonna 1920 yhteensä 855.²¹

Valkonauhan maailmanliiton ohjelma oli laajentunut pelkästä raittiusaatteesta kattavaksi sosiaalireformiksi, jonka esimerkin mukaan suomalainen Valkonauha päätti keskittyä kotimaassa pelastavaan ja ehkäisevään työhön yhteiskunnan siveellisen uudistuksen täytäntöönpanoksi. Pelastavaksi työksi luokiteltiin siveellisesti hairahtuneiden yksilöiden kuten prostituoitujen

---

¹⁴ Markkola 2002, 53—55, 107—110.

¹⁵ "Valkonauhan tarkoitus". *Valkonauha* 3/1909.

¹⁶ Eskelinen 2005, 18.

¹⁷ Markkola ilmoittaa Selmerin vierailuvuodeksi ja Turun yhdistyksen perustamiseksi vuotta 1896, Eskelinen taas 1895. Koska tutkimuskirjallisuus on keskenään ristiriitaista, päätin ilmoittaa tiedon minkä itse lähdeaineisto kertoo, eli vuoden 1897. Markkola 2002, 190; Eskelinen 2005, 26; "Katsaus työhön." *Valkonauha* 5/1915.

¹⁸ Järjestön tuttavallisempi nimitys Valkonauha juontui liiton tunnuksessa olevasta valkoisesta nauharuusukkeesta, jonka kaltaista rintamerkkiä jäsenet myös käyttivät. Mattila 1999, 108. Valkonauha on Suomessa myös edelleen toiminnassa.

¹⁹ Markkola 2002, 190; Eskelinen 2005, 38.

²⁰ "Otteita Suomen Valkonauhaliiton vuosikertomuksesta". *Valkonauha* 7/1920. Ks. myös Eskelinen 2005, 38.

²¹ Eskelinen 2005, 42.

kohottamisyrietykset, työnvälitystoiminta, vierailut sukupuolitautiliparantoloissa sekä turvakotien perustaminen.²² Huomionarvoista on, että Valkonauha keskittyi pelastavassa työssään ainoastaan naisten ja lasten auttamiseen. Markkola on selittänyt tämän johtuneen näkemyksestä, jonka mukaan siveellisesti valveutuneilla naisilla oli erityinen kyky auttaa siveettömiä sisariaan. Miehet eivät kelvanneet tehtävään luontaisesti heikomman siveellisen vastustuskykynsä takia, jonka paheelliset naiset saivat murretuksi hetkessä.²³

Valkonauhan ehkäisevän työn muotoihin puolestaan kuului kasvattava toiminta lasten ja nuorten parissa, esitelmätilaisuudet sekä erilaiset kerhot ja klubit.²⁴ Ehkäistäkseen siveellisesti huonoksi katsomiaan ilmiöitä Valkonauha oli aktiivisesti yhteydessä myös valtion ja paikallistasojen viranomaisiin. Välillä yhteistyö kantoi hedelmää, välillä se oli viranomaistahoilta kylmäkiskoista.²⁵

Valkonauhan agendan ydinosaan kuuluivat erottamattomasti naisten oikeudet. Moraalireformia ja naisasiaa ei pidä hahmottaa toisistaan erillisinä kokonaisuuksina, vaan ne olivat yhteenkietoutuneita voimia etenkin porvarillisen naisliikkeen maailmankuvassa, jonka Valkonauha jakoi. Koko naisasian perusta oli laskettu kristinuskon varaan, josta katsottiin polveutuvan oikeutettu vaatimus naisten ja miesten yhtäläiselle tasa-arvolle. Samaten lähes kaikille ajan naisasianaisille uskonto oli merkittävä osa henkilökohtaista elämää, sekä julkista kamppailua naisten oikeuksien puolesta.²⁶ Näin oli myös Valkonauhan kohdalla, jonka jäsenet olivat sekä moraalireformisteja että naisasianaisia.

---

²² Eskelinen 2005, 19—20; Markkola 2002, 192.

²³ Markkola 2002, 251, 281—282.

²⁴ Markkola 2002, 192.

²⁵ Valkonauhan yhteydenpidosta viranomaisiin esim. ”Työalaltamme. Helsingistä.” *Valkonauha* 1—2/1911; ”Siveettömät huvitilaisuudet.” *Valkonauha* 4/1912.

²⁶ Markkola 2002, 181—183; Ollila 1998, 18—21.

2 VALKONAUHA-LEHTI

Liitto päätti perustaa oman lehden, *Valkonauhan*, ja sen ruotsinkielisen vastineen *Hvita Bandetin* äänenkannattajikseen, joiden näytenumerot ilmestyivät 1908 ennen varsinaista säännöllisen ilmestymisen aloittamista seuraava vuonna. Molempia lehtiä julkaistiin ensin liitteinä *Kotimaa* ja *Hemvännens* nimisissä lehdissä ennen itsenäiseksi julkaisuksi siirtymistä. Aluksi lehti ilmestyi noin kymmenen kertaa vuodessa ennen julkaisumäärän supistamista 8—6 numeroon vuodesta 1918 alkaen.

Kummatkin *Valkonauhat* kärsivät alusta alkaen taloudellisista ongelmista vähäisten tilaajamäärien vuoksi, eivätkä ne tehneet voittoa 1910- ja 1920-luvuilla kuin vain muutamina vuosina. Liian suureksi kasautuneet tuotantokustannukset olivatkin syy lehtien hetkelliseen lakkauttamiseen vuosina 1920—1923.²⁷ *Valkonauha* kärsi myös jokseenkin sisällöllisestä köyhyydestä, sillä liikkeen jäsenistön joukosta oli vaikea löytää halukkaita kirjoittajia lehteen.²⁸ Lehti toimitettiin Helsingissä ja Helsingin paikallisyhdistyksen jäsenet, joista moni kuului myös liiton keskushallintoon, pääasiassa kirjoittivat siihen.²⁹

Koko aikarajauksen ajan lehden kirjoittajakunta pysyi käytännössä täysin samana. Sen vakiintuneisiin jäseniin kuuluivat Frida Sjöblom, Maria Stenroth, Alli Trygg-Helenius, Irene Rosenqvist, Hedvig Sohlberg, Carin von Weissenberg ja Karin von Willebrand.³⁰ Myös Lilli Rainio ja Fanny von Hertzen kirjoittivat lehteen, mutta hieman harvemmin. Päätoimittajana toimi kauan liiton ja Helsingin paikallisyhdistyksen puheenjohtaja Frida Sjöblom, ennen kuin hänen tilalleen astui sihteeri Elli Perälä vuonna 1918. Perälä ei kuitenkaan ehtinyt olla toimensaan kauan, sillä hän kuoli jo 1920.³¹ Ilmeisesti äkillinen päätoimittajan puute yhdessä talousvaikeuksien kanssa sinetöivät päätöksen lakkauttaa lehti muutamaksi vuodeksi.

Valkonauhassa julkaistut kirjoitukset olivat tavallisimmin hengellisiä tekstejä, tarkkauksia yhteiskunnan siveellisestä tilasta, lakianomusten ja ehdotusten etenemisten selostuksia

---

²⁷ "Katsaus työhön." *Valkonauha* 6—7/1915; "Kaikille Valkonauhan lukijoille ja ystäville". *Valkonauha* 7/1919; "Äänenkannattajiemme kohtalo" *Valkonauha* 7/1920; "Valkonauhan tilaajille" *Valkonauha* 8/1920.

²⁸ "Valkonauhasta muutamia sanoja". *Valkonauha* 2—3/1918; "Muistelmia Valkonauhalehden ensiajoilta". *Valkonauha* 8/1918; "Kaikille Valkonauhan lukijoille ja ystäville". *Valkonauha* 7/1919.

²⁹ "Valkonauhasta muutamia sanoja". *Valkonauha* 2—3/1918; "Muistelmia Valkonauhalehden ensiajoilta". *Valkonauha* 8/1918.

³⁰ "Muistelmia Valkonauhalehden ensiajoilta". *Valkonauha* 8/1918; Mattila 1999, 108.

³¹ "Tilausilmoitus". *Valkonauha* 1/1918; "Elli Perälä". *Valkonauha* 5—6/1920.

valtiopäivillä, erilaisia opetuskertomuksia sekä reportaaseja käytännön sosiaalisesta työstä ja liiton kokouksista.

Valkonauha määritteli itsensä sekä lehtenä että järjestönä sitoutumattomaksi mihinkään tiettyyn ajan poliittiseen ryhmittymään.³² Liiton jäsenistö taas koostui lähes ainoastaan ylempien yhteiskuntaluokkien koulutetuista naisista, jotka jakoivat maailmankatsomuksen naisasiassa porvarillisen naisasialiikkeen kanssa.³³ Moraalireformistit tekivät yhteistyötä kristillissiveellisissä järjestöissä ja valtiopäivillä puoluerajojen poikki, sillä naiset jakoivat ajattelussaan saman siveellisyyssideologian.³⁴ Valkonauha oli myös aktiivinen poliittinen toimija, mutta sen piirissä poliittisuuden käsitettä on helpompi jäsentää edellä kuvatulla tavalla juuri moraalireformin, eikä minkään tietyn puolueen kautta. Valkonauha ei kuitenkaan kyennyt olemaan täysin poliittisesti neutraali. Esimerkiksi satunnaiset viittaukset lehdessä ulkoisten vaarojen uhkiin vuosina 1908—1917 voidaan tulkita huoleksi venäläistämispoliitiikkaa kohtaan. Vielä selkeämmin poliittinen suuntautuminen tulee aineistossa esiin sisällissotavuonna, jolloin suojeluskunnan puoleisen rintamalinjan paikallisjärjestöt astuivat tukemaan valkoista puolta sotaponnistuksessa.³⁵ Tulen käsittelemään poliittisuutta *Valkonauhassa* vielä tarkemmin myöhemmin työssä.

Näytenuumerossa *Valkonauha* esitti lehden tavoitteiksi tiivistää kommunikaatiota eri paikallisyhdistysten välillä ja ”[- -] kristillisessä hengessä kosketella yhteiskunnallisia kysymyksiä, jotka kuuluvat Valkonauhan ohjelmaan” sekä ”[- -] seuraten liiton tunnussanaa taistella *Jumalan, kodin ja isänmaan puolesta*”.³⁶ *Valkonauha* profiloitui tiukasti järjestölehdiksi, joka vastusti kaupallisuutta ja Suomessa alkutekijöissään olevaa kulutuskuulttuuria. Se katsoi yhä yleistyvän kulutuksen kehittävän naisissa vääränlaisia, pinnallisia luonteenpiirteitä sekä yhteiskunnan hyödyn että oikeanlaisen kristillisyyden näkökulmasta.³⁷ ”[- -] ylellinen elämä, turhamaisuus ja huvitusten halu johtavat siveettömyyteen ja muihin rikoksiin”³⁸ selitti *Valkonauha* eräässä numerossaan.

Lehti pyrki alituisesti kannustamaan ja herättelemään lukijakuntaansa ryhtymään töihin yhteiskuntaa uudistamaan, matalimmalla tasolla omissa kodeissaan, mutta myös kristillissiveellisten liikkeiden ja sosiaalisen työn kautta. Naisten täytyi unohtaa omat pienet

---

³² ”Valkonauhan paikallisyhdistysten järjestyssäännöt”. *Valkonauha* 5/1909.

³³ Ks. myös Mattila 1999, 108.

³⁴ Markkola 2002, 201—203.

³⁵ ”Suomen Valkonauhaliiton vuosikertomus v:lta 1918”. *Valkonauha* 4/1919.

³⁶ ”Lukijalle”. *Valkonauha* näytenuumero 1908.

³⁷ ”Me naiset!”. *Valkonauha* 1/1911.

³⁸ ”Ylellisyyttä ja nautinnonhimoa”. *Valkonauha* 12/1912.

harrastuskuplansa ja valveutua täyttämään kansalaisvelvollisuutensa naisellisilla osa-alueilla julkisessa elämässä.³⁹ Lehti oli suunnattu jo entuudestaan sivistyneille naisille, jotka tällaiseen tehtävään kelpaisivat. Tämän takia *Valkonauha* ei sinänsä pyrkinyt valistamaan lukijoitansa aikakauden siveellisyysvaaroista, tai avaamaan niitä perinpohjaisesti, vaan ainoastaan herättelemään naisia ottamaan aktiivista roolia vetoamalla näiden luontaisiin äidin tunteisiin ja kristityn velvollisuuteen.⁴⁰

Valkonauhan kohdeyleisöä olivat samat arvot ja hengellisyyden jakavat naiset, jotka vähintään ajatuksen tasolla kannattivat siveellisyystyötä, tekivät sitä jo, tai se kiinnosti heitä. Lukijoiksi ei ajateltu valikoituvan pelastuksen ja sivistyksen tarpeessa olevia kohteita, eli käytännössä työväenluokkaisia naisia. Heille taas olivat suunnatut erilaiset pelastavan ja ehkäisevän työn muodot kuten valistavat esitelmät, kerhot ja turvakodit. *Valkonauha* kuitenkin yritti herättää siveellisysharrastusta työväenluokan naisten keskuudessa, mutta vaikuttaa työväennaisten ja porvarisrouvien ja neitien välillä vallinneen liian suuren etäisyyden näiden löytääkseen toisensa siveellisyyssymptomiksessa. Moraalireformi ei ikinä lyönyt läpi samalla tavoin työväen keskuudessa, vaan päinvastoin sen tarjoamaa ideologia herätti närkästystä. Anna Elomäki on selittänyt miten työläisnaiset pyrkivät vastustamaan porvarisnaisten ainoaksi oikeaksi luomaa naiskansalaistyyppiä, jonka ulkopuolelle usein rajautuivat työväenluokan naiset näiden epäonnistuessa täyttämään siveellisten äitkansalaisten ihannemalli. Tämä koettiin ongelmalliseksi työväen näkökulmasta, sillä ainoastaan siveellisyyssideologian omaksuneista naisista povattiin varteenotettavia kansalaisia ja poliittisia toimijoita.⁴¹

---

³⁹ "Me naiset!". *Valkonauha* 1/1911.

⁴⁰ "Voiko kristitty olla välinpitämätön sellaisesta asiasta kuin *Valkonauhan*?" *Valkonauha* 6—7/1910.

⁴¹ Elomäki 2011, 145—147; Markkola 2002, 204.

3 DEGENERAATION PELKO ILMAPIIRIN MUOKKAAJANA

Degeneraatioteorian määritteli 1800-luvun puolivälissä yhdysvaltalainen psykiatri B.A. Morel. Teorian mukaan yksilöiden kognitiivinen ja fyysinen heikkeneminen levisi verenperintönä jälkipolville yhä vakavammissa muodoissa, kunnes seurasi jälkeläisten täysi steriiliys. Tämän rappeutumisen aiheuttajia saattoivat olla yksilön synnynnäiset ominaisuudet, mutta myös ulkoiset tekijät, kuten huonot elämäntavat, tai vaikkapa sukupuolelle tai säätyluokalle sopimattomaksi katsottu käyttäytyminen. Todisteet teorian paikkansapitävyydestä löydettiin kasvaneista mielisairaus- ja rikostilastoista, ja ympäri länsimaita kansakuntien sisäinen mureneminen oli aikalaisille todellinen uhka monen vuosikymmenen ajan.⁴² Uhan aiheuttivat perinnöllisen leviämistavan lisäksi myös kulut, joita valtioille koitui tällaisten yksilöiden ylläpidosta, sillä suurimmaksi osaksi he olivat työkyvyttömiä, rikollisia, prostituoituja sekä henkisesti sairaita, joiden koko olemassaolo nakersi kelvollisen kansanosan elinmahdollisuuksia ja yleistä moraalaa. Jos ongelmalle ei saatu pian tehtyä mitään ennustivat tilastot tämän epätoivotun ihmismassan räjähdysmäistä kasvua.⁴³

Suomeen degeneraatioteoria saapui Mattilan mukaan ulkomailta 1800-luvun lopulla lääketieteen asiantuntijoiden mukana, ja viittaukset sen tuntemukseen ovat läsnä *Valkonauhassa* lehden ilmestymisen alusta alkaen.⁴⁴ Juuri degeneraation pelko yhdistettynä Valkonauhan jo yhteiskunnassa havaitsemiin siveellisen rapistumisen merkkeihin auttoi muokkaamaan ilmapiiriä järjestössä myöhemmin rotuhygienian kannatukselle otolliseksi. Tämä kehityskulku ei kuitenkaan ollut ominaista pelkästään Valkonauhalle, vaan se oli osa kansallista prosessia, jossa asiantuntijoita ja siveellisysharrastajia kauan vaivannut huoli alkoi löytää ratkaisuaan 1920-luvulta lähtien rotuhygieniasta.⁴⁵

Seuraavat kaksi otetta *Valkonauha*-lehdessä julkaistuista artikkeleista tarjoavat esimerkin aatteellisesta maaperästä, jossa rotuhygienialla oli myöhemmin otollinen tila kukoistaa.

---

⁴² Uimonen 1999, 80–81.

⁴³ Laskelmat degeneroituneiden yksilöiden määrästä Suomessa artikkelissa ”Perinnöllisyys”. *Valkonauha* 10/1917.

⁴⁴ Mattila viittaa Harjulaan. Mattila 1999, 34. Viittauksia degeneraatio-oppiin *Valkonauhassa* esim. ”Valkonauhaliiton vuosikokouksesta Sortavalassa kesäkuun 4–7 päivinä.” *Valkonauha* 6–7/1909; ”Nuoruusvoima”. *Valkonauha* 12/1909; ”Ilahduttavaa siveellisyysasian harrastusta sosialistinaisten keskuudessa.” *Valkonauha* 5/1910.

⁴⁵ Mattila 1999, 256.

Ensimmäinen, vuoden 1911 maaliskuu- ja huhtikuun kaksoisnumerossa ilmestynyt artikkeli, on tuntemattoman kirjoittajan kuvaus järjestön harjoittamasta sosiaalityöstä, ja sen parissa kirjoittajan kohtaamasta ”säällittävästä kohtalosta”, eräästä Valkonauhan hoidossa olleesta työstä:

Alituisesti oli tyttöroukka mielessäni ja vielä tunkeutui muistosta esille monen muunkin samanlaisen tytön kohtalo ja tiesin, että heitä on monta, joita heikkomielisinä, vähälahjaisina, kokemattomina työnnetään kotoaan maailmaan [- -]. Kaikin mokomin ansaitsevat he joutua paremman kasvatuksen ja kohtelun alaisiksi ja sellaisina voisi moni heistä, jotka nyt sortuvat paheisiin, kehittyä hyödyllisiksi kansalaisiksi. Hyvin vähän on meillä vielä tehty heidän auttamisekseen korvaamattomaksi vahingoksi heille itselleen, ympäristölleen ja koko kansalle.⁴⁶

Toinen artikkeli on 1913 maaliskuun julkaisussa ilmestynyt, taas tuntemattomaksi jäävän kirjoittajan artikkeli, jossa kerrotaan työnhakuun Helsinkiin matkustavista maalaistytöistä:

Ne maalaistytöt, jotka tänne tulevat paikkoja etsimään, ovat useimmiten [- -] typeriä, jopa jossakin määrin heikkomielisiäkin, joten he vielä enemmän ovat vaarassa langeta viettelijäin pauloihin. Olisi sen [ ] tähden hyvin tärkeää, että naisyhdistykset, hyväntekeväisyysseurat, joita meillä on monenlaisia, ottaisivat jo kotiseuduillaan huolehtiakseen noiden naisten kohtalosta, jotta eivät sittemmin maailman murjomina joutuisi paljon suuremmissa määrin kunnan ja valtion rasitukseksi.⁴⁷

Vaikka etenkin ensimmäisessä tekstissä voi huomata kirjoittajan selvän säälin tapauksen tyttöä kohtaan, esiintyy molemmissa kirjoituksissa heikkomielisten epätoivottavuus, sekä kokemus taakasta ja vahingosta, jota he tuottavat yhteiskunnalle. Valkonauha yritti tällä tavalla ratkoa omalta osaltaan degeneraatiokysymystä, mutta ennen muun muassa sterilisaatiolakien säätämistä keinot koettiin vähäisiksi ja riittämättömiksi asian hoitamiseksi päiväjärjestyksestä lopullisesti. Molemmissa teksteissäkin ehdotetaan vain arveluttavien yksilöiden parempaa holhoamista, sillä pysyvämpää ratkaisua ei toistaiseksi ollut. Tullessaan rotuhygieniä oli kaivattu ratkaisu perinnöllisyyden tuottamiin uhakuviin, sillä vajaamielisten ja muiden kelpaamattomien lisääntymisen estämisellä degeneraation ajateltiin olevan pysäytettävissä.

---

⁴⁶ ”Säällittävä kohtalo”. *Valkonauha* 3—4/1911.

⁴⁷ ”Huolenpito nuorista tytöistä”. *Valkonauha* 3/1913.

Mikään aiheesta lukemani tutkimuskirjallisuus ei ole nimellisesti ottanut huomioon olisiko degeneraatiodiskurssi voinut olla myös vaikuttimena Valkonauhan kaltaiselle kristillissiveellisen järjestötoiminnan käynnistämiseksi Suomessa. Ottaen huomioon tässä tutkimuksessa käytettävissä olevan lähdeaineiston en voi todistaa väitettä tyhjentävästi, mutta pidän sitä silti seuraavista syistä pohtimisen arvoisena.

Aineistosta selviää perinnöllisyysasian olleen esillä jo vuonna 1909 Valkonauhan Viipurissa suurelle yleisölle järjestämällä siveellisyyspäivillä, sekä myöhemmin samana vuonna liiton sisäisessä vuosikokouksessa. Tällöin esitelmöitsijänä ei tosin ollut varsinainen lääketieteen ammattilainen, vaan pappi ja ahkera lastensuojelutyöntekijä Juho Heikki Tunkelo.⁴⁸ Rotuterveys oli tiedettävästi esillä myös Valkonauhan piirikokouksessa vuonna 1913 pastori Antti Louhivuoren toimesta.⁴⁹ Kuitenkaan mitään muuta esitelmien sisällöistä, kuulijakunnan reaktioista tai seuranneista mahdollisista keskusteluista ei ole tiedossa, sillä *Valkonauha* raportoi tapahtumista vain hyvin lyhyesti. Lisäksi huomattavaa on esitelmöitsijöiden olleen järjestön ulkopuolisia henkilöitä. Näin ei voida varmuudella sanoa keneltä aloite lisätä perinnöllisyysoppi kokouksessa käsiteltäviin asioihin tuli, tai kuka koki tarpeelliseksi sitä käsitellä. Maininnat kokouksista eivät siis muodostu erityisen merkittäviksi niiden hämäryyden takia, mutta teoretisoinnin kannalta niiden olemassaolo on kuitenkin mainitseminen arvoinen.

Valkonauhan jäsenet olivat kaiken lisäksi korkeasti kouluttautuneita ja hyvin ajan hermolla seuraten tarkkaan aikakauden uusia tieteellisiä että kulttuurisia virtauksia. Mattila on tehnyt huomion rotuhygienian olleen asiantuntijoiden harrastus, ja naisjärjestöjen johtokerroksissa toimivien naisten olleen usein perhe- ja sukulaissuhtein kiinnittyneitä juuri samoihin asiantuntijoihin.⁵⁰ Muutamia esimerkkejä kytköksistä tarjoavat muun muassa liiton aktiiviset jäsenet Julia Sucksdorff, Anni Louhivuori ja Vera Hjelt. Sucksdorff oli naimisissa suomalaiseksi hygieniatieteen edelläkävijäksi kutsutun lääkäri Wilhelm Sucksdorffin kanssa.⁵¹ Anni Louhivuori oli taas Valkonauhan kokouksessa rotuterveydestä esitelmöineen Antti Louhivuoren äiti. Vera Hjelt puolestaan oli sukua hyvin vaikutusvaltaiselle ja uranuurtavaa työtä tehneelle lääkäri O.E.A.

---

⁴⁸ "Valkonauhaliiiton vuosikokouksesta Sortavalassa kesäkuun 4—7 päivinä. *Valkonauha* 6—7/1909;" *Työalaltamme. Muistelmia eräältä kiertomatkalta.* *Valkonauha* 8—9/1909.

⁴⁹ "Työalaltamme." *Valkonauha* 12/1913;" Louhivuori, Antti Niilo Verner." Suomen papisto 1800—1920-verkkojulkaisu.

⁵⁰ Mattila 1999, 339.

⁵¹ Helén & Jauho 2003, 21.; "Sucksdorff, Wilhelm." Kansallisbiografia-verkkojulkaisu.

Hjeltille.⁵² Mielenkiintoista on, että etenkin Julia Sucksdorffilla ja Anni Louhivuorella oli myöhemmin erittäin näkyvä rooli järjestössä rotuhygienian edistäjinä ja sen puolestapuhujina. Sukulaissuhteiden ulkopuolisiin kontakteihin kuului vielä toinen alallaan vaikutusvaltainen lääkäri, hygienian professori Max Oker-Blom, joka kannatti Valkonauhan siveellisyysspyrintöjä.⁵³

Näiden huomioiden pohjalta pidän mahdollisuutena degeneraatio-opin olleen aatevirtaus, joka monien tekijöiden joukossa on voinut lisätä tarvetta Valkonauhan kaltaisen järjestön perustamiselle. Viitteet perinnöllisyyden vaarojen tuntemuksesta käyvät ilmi *Valkonauha*-lehden ilmestymisen alusta alkaen, sekä naisilla on ollut henkilökohtaisia suhteita, jotka ovat avanneet ikkunan lähelle lääketieteellistä maailmaa. Tarkempaa tutkimusta argumentin pohjalta kuitenkin vielä tarvittaisiin.

---

⁵² "Hjelt, Otto Edvard August. " Kansallisbiografia-verkkójulkaisu.

⁵³ "Max Oker-Blom". *Valkonauha* 11/1917.

4 ROTUHYGIENIA NOSTAA PÄÄTÄÄN

Mattila laskee Valkonauhan työn rotuhygienian puolesta alkaneen vuonna 1916, mutta hän ei ole perehtynyt kyseistä vuotta vanhempaan aineistoon.⁵⁴ Olen yhtä mieltä siitä, että kyseisestä vuodesta eteenpäin järjestö otti rotuhygieniatyön näkyvästi omakseen, mutta lehdestä kuitenkin löytyy rotuhygieninen diskurssi jo huomattavasti aikaisemmin.

Selkeät viittaukset rotuhygienian kannatukseen käyvät ilmi lehdestä ensikerran vuonna 1911, Helsingin paikallisyhdistyksen johtokunnan jäsenen Alli Trygg-Heleniuksen kirjoittaman tekstin myötä. Trygg-Helenius kirjoitti vuoden ensimmäisessä numerossa moittivaan sävyyn varsinkin ylempien luokkien naisista, jotka jättivät käyttämättä vasta saatuja kansalaisyhteisönsä ja keskittyivät mieluummin turhamaisuuksiin. Hän kirjoitti myös rotuhygieniasta:

Ja kuinka paljon ymmärtävät naiset perinnöllisyyden ääretöntä merkitystä ja voimaa, jotta he voisivat varoa saattamasta maailmaan syntymästään saakka ruumiillisesti ja siveellisesti turmeltunutta sukupolvea. Niin, jos me naiset ymmärtäisimme velvollisuutemme vain tällä yhdellä alalla s. o. kotiamme ja lapsiamme kohtaan, niin voisimme luoda uudeksi koko tulevan sukupolven jo ensim[m]äisessä polvessa.⁵⁵

Tässä sitaatissa Trygg-Helenius viittaa negatiiviseen eugeniikkaan. Eugeniikka jakautuu positiiviseen ja negatiiviseen, josta positiivinen eugeniikka tarkoittaa parhaimpina pidettyjen yksilöiden lisääntymisen kannustamista ja tukemista. Negatiivinen taas tarkoittaa huonompien yksilöiden lisääntymisen rajoittamista tai kokonaan estämistä, sekä äärimmäisyyksiin vietyinä jopa kelvottomaksi katsottujen henkilöiden järjestelmällistä surmaamista.⁵⁶

Trygg-Heleniuksen kannanotossa kyse vaikuttaa olevan naisten omasta vastuunalaisuudesta tajuta harjoittaa negatiivista eugeniikkaa, eli olla tuomatta maailmaan ”huonoa ihmisainesta”. Koska ehkäisykeinot ja abortti, silloisin termein sikiönlähdetyt, olivat poissuljettuja vaihtoehtoja Valkonauhalle, käteen jäisi naisten vakaa itsetietoisuus, jonka perusteella osan täytyisi tajuta olla lisääntymättä. Eli käytännössä myös ikinä olla menemättä naimisiin ja pidättäytymään sukupuoliyhteydestä. Jos huonon perimän omaavat henkilöt eivät saisi lapsia, ei valtiolle ja

---

⁵⁴ Mattila 1999, 110. Tieto perustuu Mattilan väitöskirjan lähdeluetteloon.

⁵⁵ ”Me naiset”. *Valkonauha* 1—2/1911.

⁵⁶ Esim. Natsi-Saksan toiminta 2. maailmansodan aikana on äärimmäisin esimerkki tällaisesta eugeniikan harjoittamisesta. Harjula 2003, 139; Jämbäck 2020, 3; Mattila 1999, 16.

kansakunnalle taakkaa tuottavia degeneroituneita yksilöitä olisi. Näin yhteiskunnassa tapahtuisi siveellinen ja rotupuhdas ryhtiliike Trygg-Heleniuksen mukaan jo yhden sukupolven aikana.

Trygg-Helenius piirtyy aineistossa yhtenä liiton sisäisesti korkeassa asemassa olevista henkilöistä, jotka tunsivat degeneraatio-opin ja eugeniikan lait jo varhaisessa vaiheessa ennen asiaan tarttumista koko järjestön tasolla. Vuoden 1912 toukokuun julkaisussa julkaistiin Trygg-Heleniuksen laatima esitelmä, jonka hän oli esittänyt kuukautta aikaisemmin Valkonauhaliiton vuosikokouksessa Viipurissa. Esitelmä käsitteli nuorison opastusta siveelliseen elämään, jonka seassa Trygg-Helenius antoi esimerkin perinnöllisyyden vaikutuksesta siveettömyyteen:

Vielä yhden seikan voimme ottaa huomioon puhuessamme nuorison siveellisistä harha-askeleista. Tässä on perinnöllisyys pelottavana tekijänä. On lapsia, jotka jo syntyessään ovat niin aistillisten viettiensä vallassa, jotta näyttää, ettei noita viettejä mitenkään voi saada hillityksi. Olen itsekin nähnyt mieleen painuvia esimerkkejä siitä. Ollessani opettajattarena otin kotiini nuoren noin 17[-]vuotiaan tytön [- -]. Ollessani maalla eräässä tehtaassa, tuli toisinaan herroja tehtaankonttorista meille käymään. Ja oikein hämmästyin nähdessäni, kuinka heidän läsnäolonsa vaikutti 17[-]vuotiaaseen. Hänen kasvonsa hehkuivat, hänen silmänsä säkenöitsivät, hän nauroi, hän vapisi, hän oli kuin noiduttu. Heitä oli neljä sisarusta [- -]. Kaikki he olivat kerrassaan siveettömiä [- -]. Sittemmin sain kuulla, että heidän isänsä oli ollut tunnettu mitä siveettömimpänä henkilönä siinä Suomen pikkukaupungissa, missä hän asui. Voimme olla varmat siitä, että kun näemme tuon synnin niin silmiin pistävästi esiintyvän kuin esim. noissa neljässä tyttörukassa, niin aina huomaamme, että perinnöllisyys on surkealla tavalla vaikuttanut heidän luonteisiinsa.⁵⁷

1914 elo- ja syyskuun kaksoisnumerossa julkaistiin pitkä kirjoitus nimeltä ”Isyyden pyhydestä”, johon oli lainattu otteita alun perin vuonna 1896 ilmestyneestä *Koti ja Yhteiskunta*-lehden julkaisusta.⁵⁸ Lainatussa tekstissä kirjoittaja painotti isien vastuuta vanhempina ja kritisoi miesten alistaneen sukupuoliyhteyden, pyhän luomisen tapahtuman, pelkäksi eläimelliseksi nautinnoksi

---

⁵⁷ ”Nuorisomme siveellisestä kasvatuksesta. Alli Trygg Helenius’ en esitelmä Viipurin kokouksessa”. *Valkonauha* 5/1912.

⁵⁸ *Valkonauhalle* oli tavallista lainata samanhenkisissä lehdissä ilmestyneitä tekstejä.

pakoillen siitä aiheutuvaa vastuuta, jos nainen tuli raskaaksi.⁵⁹ Syyttävä sormi laskettiin erityisen painavasti edesvastuuttomalle lisääntymiselle, jonka johdosta rappio levisi yhä uusiin sukupolviin:

*Jokaisen velvollisuus on ajatella tulevia sukupolvia, olkoon, että itse olisimme perineet mitä tahansa vanhemmiltamme. Se mies, joka jättää lapsilleen perinnöksi jotakin ruumiillista heikkoutta tai sairautta, vaikka hän olisi voinut sitä välttää, hän on syyllinen. Ja kaksinkertaisesti rikoksellinen on se mies, joka jättää lapselleen sellaisen taudin perinnöksi, joka vaikuttaa lapsen luonteeseen ja taipumuksiin. [- -]. Hyvin tärkeänä pidetään, että ainoastaan parhaimmat hevoset, koirat y. m. kotieläimet saavat luoda uusia sukupolvia, mutta kun on ihmisistä puhe, niin isäksi tulemista ei pidetä laisinkaan silmällä tältä näkökannalta.*⁶⁰

Lainauksessa toistuu aikaisemmin Trygg-Heleniuksenkin esittämä ajatus, että vain kaikista kelvoimpien yksilöiden kuuluisi lisääntyä. Puolestaan niiden, jotka eivät kelpoja piirteitä omaa, omatuntoa pyritään kolkuttamaan. Tekstissä myös esiintyy mielenkiintoinen ilmaus ”sallimisesta”. Siinä lasten saanti ei ole pelkästään henkilön oma tai perheen sisäisen päätös, vaan se alistetaan yhteiseksi, koko valtiota ja kansakuntaa koskettavaksi asiaksi, jonka perusteella ulkopuolinen valvonta, salliminen, voidaan oikeuttaa. Ilpo Helén ja Mikko Jauho ovat tutkineet miten aikakauden viranomaisilla ja asiantuntijoilla oli pyrkimys tarkkailla, eritellä ja luokitella ihmisiä kansanterveyden edistämisen nimissä. Kerätyn tiedon pohjalta ihmisten elämiin saatiin oikeus puuttua, mutta tarkoitus ei ollut sulkea ketään ulkopuolelle, vaan esimerkiksi alistaa yksilö valvontaan tai tarjota hänelle hoitoa.⁶¹

Lopulta jää epäselväksi minkä laatuinen rotuhygienia oli läsnä järjestössä ennen vuotta 1916, vaikka diskurssi onkin *Valkonauhasta* löydettävissä. Aikakauslehden tuottamiseen osallistui pieni osa järjestön korkea-arvoisia jäseniä, eikä aineiston tarkastelun perusteella heidänkään suhtautumisensa eugeniikkaan näyttänyt muodostavan vielä mitään selkeän yhtenäistä linjaa tuossa vaiheessa. Ainakaan viitteet sellaisesta eivät heijastu lehteen asti. Vaikka esimerkiksi Alli Trygg-Helenius korostuu varhaisena degeneraatioteorian tuntijana ja eugeniikan kannattajana, ei häntäkään voi kuitenkaan pitää erityisenä edelläkävijänä, saati asiasta kiihkoilijana, sillä riittäviä

---

⁵⁹ ”Isyyden pyhydestä.” *Valkonauha* 8—9/1914.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Helén & Jauho 2003, 15.

vertailukohteita ei ole. Vain koska muut kirjoittajat eivät käsitelleet rotuhygieniää omissa artikkeleissaan, ei välttämättä tarkoita, ettei se olisi ollut heille tuttua.

5 ITSETIETOISUUS JA ULKOINEN KONTROLLI

Valkonauhassa esiintyneen rotuhygieenisen diskurssin painotus muuttui vuodesta 1916 alkaen, ja se tuli näkyvästi esiin useiden artikkelien muodossa lehden sivuille, kun järjestö solmi uusia kontakteja eugeniikkaan perehtyneisiin lääkäreihin. Kuten Mattilakin ajattelee, tästä voi lukea Valkonauhan aloittaneen rotuhygienian kannattamisen virallisesti.

Aikaisemmin, esimerkiksi *Koti ja Yhteiskunta*-lehdestä lainatussa, sekä Trygg-Heleniuksen artikkeleissa, eugeniikan harjoittamisen päävastuu oli laskettu vielä yksilön itsensä varaan. Sama toistuu myös *Valkonauhan* vuoden 1913 vuosikertomuksen saatesanoissa:

Jos katselemme siveellisyysspyrinnöitä yleensä sivistyneessä maailmassa, niin huomaamme, että sukuterveystieteen paljastukset, jotka perustuvat yhteiskunta- ja rikosoikeuden tilastoon, ovat paljon avanneet ihmisten silmiä huomaamaan epäsiveellisyyden turmiota tuottavia vaaroja yleiselle kansanterveydelle ja samalla nousee voimakkaampi vaatimus yksilön siveellisestä elämästä.⁶²

Edellä mainittujen artikkelien päätteeksi oli, että jokaisen täytyi tarkastella itseään objektiivisesti, toimia havaitsemiensa puutteiden edellyttämällä tavalla, ja tietyn joukon valveutua pidättäytymään suvun jatkamisesta. Taustalla saattoi olla optimistinen ajatus, että tämä voitaisiin saavuttaa aktiivisella työllä, esitelmillä ja sivistystoiminnalla. Ihanteellisinta olisi, jos ihmiset sisäistäisivät itse eugeniikan periaatteet. Helén ja Jauho selittävät, miten henkilökohtaisen terveyden vaalimisen velvollisuudella oli iso rooli suomalaisessa kansanterveys hankkeessa. Aiheeseen liittyi samalla itsekasvatuksen ideaali, joka pohjasi muun muassa J.V. Snellmanin ja Immanuel Kantin oppeihin.⁶³ Sama diskurssi on löydettävissä *Valkonauhasta*, mikä selittää aineiston alkupäässä yksilön velvollisuuden korostamista eugeniikan saralla. Kuitenkin vuodesta 1916 alkaen itsetietoisuuden korostamisen rinnalle tuli ulkoisten, järeämpien keinojen kannattaminen. Tällöin Valkonauha yhtyi vaatimukseen, että viranomaisten kuului estää tiettyjä ihmisryhmiä lisääntymästä, sekä perustaa lukittuja työlaitoksia vajaamieliseksi luetuille, ja pysyvästi siveellisesti rappeutuneille.⁶⁴ Perinnöllisyydestä vuosikokouksessa 1916 luennoinut Anni

---

⁶² "Valkonauhaliiton vuosikertomus v. 1913." *Valkonauha* 6—7/1914.

⁶³ Hélen & Jauho 2003, 14—15, 17—18.

⁶⁴ "Vähän rotuhygieniasta". *Valkonauha* 1/1916; "Naisten yleinen siveellisyysskokous Helsingissä tammik. 10—13 p:nä". *Valkonauha* 4/1917.

Louhivuori kannatti edelleen vastuuntunnon juurruttamista lapsiin ja nuoriin, mutta painotti, ettei pelkkä sanallinen valistus ollut mitenkään riittävää, sillä

[- -] ihmiset ovat nyt kerta kaikkiaan ihmisiä, heikkoja ja pahantahtoisiakin. Ja siksi ei yhteiskunta voi jättää vain yksilön käsiin ratkaisua näin tärkeässä asiassa, josta sen tulevaisuus olennaisesti riippuu. [- -] Siveellisesti rappeutuneet, sukupuolitautiset, alkoholistit ja ilmeisesti rikolliset ovat estettävä avioliitosta.⁶⁵

Muutosta linjassa ilmentää hyvin vielä toinenkin esimerkki kahdesta vuonna 1910 julkaistusta puheenjohtaja Frida Sjöblomin kirjoituksesta, joista ensimmäisessä hän selittää, ettei prostituoitujen alituista valvomista ja vahtimista voida sallia.⁶⁶ Toisessa hän ylistää vierailmansa ruotsalaisen hairahtuneille tytöille perustetun kodin periaatteita, jossa kanssakäyminen hoidokkien ja hoitajien välillä perustuu keskinäiseen luottamukseen, eikä ”korkeisiin aitoihin, tai lukittuihin portteihin”.⁶⁷ Jos näitä vertaa vaikka vuonna 1918 julkaistuun Anni Jauhaisen alustukseen ”Työsiirtoloiden perustamisesta naisille”, joka esitettiin ja hyväksyttiin Valkonauhan kokouksessa, oli rinnalle sisällytetty pakkokeinot:

Kokouksessa oltiin sitä mieltä, että sellaisia koteja, joihin holhokit saavat tulla vapaaehtoisesti, tulisi olla useita sekä että niitä tulisi perustaa yksityisen rakkauden toiminnan alo[i]tusteesta. Mutta sellaisia aineksia varten, jotka ovat kadottaneet kaiken edesvastuun tunteensa ja siksi ovat yhteiskunnalle vaarallisia, tulisi olla pakollisia työsiirtoloita, jonne voitaisiin lain nojalla pakottaa. Tällaisia työsiirtoloita tulisi valtion perustaa ja kannatta.⁶⁸

Ehkä optimismi karisi Valkonauhan jäsenten huomattaessa, ettei pelkkä valistustoiminta riittänyt muutoksen aikaansaamiseksi yhteiskunnassa, vaan jyrkempi väliintulo oli myös keinona tarpeen.

---

⁶⁵ ”Perinnöllisyys”. *Valkonauha* 10/1917.

⁶⁶ ”Matkakirje”. *Valkonauha* 1/1910.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ ”Tietoja työstä”. *Valkonauha* 8/1918; ”Suomen Valkonauhaliiton vuosikertomus v:lta 1918”. *Valkonauha* 4/1919.

6 ROTUHYGIENIAPOLITIikka, LUOKKA JA SUKUPUOLI

Valkonauhalle ja muille ajan naisasianaisille kaksinaismoraali oli yksi suurimmista yhteiskunnassa rehottavista epäkohdista, joka oli tiellä tasa-arvon toteutumiseksi. Kaksinaismoraalilla tarkoitettiin eri seksuaalisäännöstöä naisille kuin miehille, joka vaati naisilta täydellistä pidättäytymistä ennen avioliittoa, mutta hyväksyi miesten irtosuhteet.⁶⁹ Valkonauha syytti miehiä, jotka käyttivät hyväkseen itseään sosiaalisesti alemmassa asemassa olevia naisia tehden nämä tahratuiksi ja yhteiskunnan hylkiöksi, samalla kun miehet itse kulkivat pystypäin ja nauttivat ympärillä oleviensa kunnioitusta.⁷⁰ Naisasianaiset pitivät vääränä ja naisten ihmisarvoa loukkaavana, että alimman yhteiskuntaluokan naiset oli alistettu miesten halujen esineiksi. Järjestö oli sotinut kauan myös yksipuolista sukupuolitautilien torjuntapolitiikkaa vastaan, joka jäljitti samoja naisia, pääasiassa prostituoituja ja sellaiseksi epäiltyjä, alistaen nämä pakollisiin sukupuolitauditarkastuksiin, samalla kun miehet pääsivät kuin koira veräjältä. Valkonauha halusi saattaa miehet yhtä suureen vastuuseen Jumalan kuudennen käskyn rikkomisesta, ja palauttaa sukupuolimoraalin absoluuttiseksi, molemmille sukupuolille samanlaiseksi.⁷¹ Asia herätti valkonauhalaissä niin syvää inhoa ja halveksuntaa, että lehdessä jopa kirjoitettiin tällaisten naisia hyväksikäyttävien miesten polttomerkitsemisestä.⁷² Miksi kuitenkin rotuhygienia-asiassa järjestö sortui yksipuolisen politiikan kannattamiseen, ja asetti naiset samanlaiseen asetelmaan, mitä oli itse jo niin monta vuotta yrittänyt korjata? Järjestön ajamat rotuhygieniatoimet konkretisoituivat koskettamaan nurinkurisesti vain niitä nimenomaisia naisia, joiden sosiaalisesta asemasta ja heikosta oikeusturvasta Valkonauha oli ollut aiemmin huolissaan.

Ensimmäinen kerta, kun *Valkonauha*-lehdessä ilmoitettiin järjestön kannattavan lukittuja työsiirtoloita naisille, oli vuonna 1917 eduskuntatalolla järjestetyn suuren Naisten yleisen siveellisyyskokouksen⁷³ yhteydessä. Kokouksessa hyväksytyt ponnet tohtori Laimi Leideniuksen

---

⁶⁹ Ollila 1998, 171.

⁷⁰ "Valkonauhaliiton siveellisyyskurssit". *Valkonauha* 3/1917; "Valkonauhaliiton konferenssi Helsingissä 4—7 p. kesäk.". *Valkonauha* 6—7/1910; "Epäselvää oikeuskäsitettä". *Valkonauha* 3—4/1911; "Niinkuin oli silloin, niin on tänäkin päivänä". *Valkonauha* 2/1909.

⁷¹ "Maalaisytytöt pääkaupungissa". *Valkonauha* 10/1913; "Taistelu prostitutionia ja sukupuolitauteja vastaan". *Valkonauha* 6—7/1913.

⁷² "Valkonauhaliiton siveellisyyskurssit". *Valkonauha* 3/1917.

⁷³ Naisten yleisen siveellisyyskokouksen alullepanijoita olivat Helsingin naisjärjestöt maaseutujärjestöjen pyynnöstä. Osallistujina olivat eri naisjärjestöjen edustajat, sekä muut siveellisyysasiaa harrastavat naiset, jolloin kokouksen osallistujamäärä nousi noin 500 henkeen. Kokouksen puheenjohtajana toimi Lucina Hagman. Tilaisuus oli myös yleisölle avoin. "Naisten yleinen siveellisyyskokous Helsingissä tammik. 10—13 p:nä" *Valkonauha* 3/1917.

alustuksen pohjalta julkaistiin *Valkonauhassa*, ja tällä tavoin järjestö samalla julkilausui sitoumuksensa kokouksen päätöksiin:

Ammattisiveettömyyttä harjoittavista naisista on suurin osa henkisesti vajavaisia [- -]. Elintapojensa kautta he tuottavat yhteiskunnalle arvaamattoman suuria sekä moraalisia että aineellisia vaurioita, eikä vähin rotua huonontavan vaikutuksensa tähden. Suurin osa henkisesti vajavaisista voisi määrätyissä ulkonaisissa olosuhteissa olla hyödyllisiä jäseniä yhteiskunnassa. [- -]. Näitä näkökohtia silmällä pitäen ehdotti alustaja seuraavia toimenpiteitä: 1) Suojeluskasvatus on saatava tehokkaammaksi; 2) on saatava suljettuja työsiirtoloita maalle henkisesti ala-arvoisia naisia varten; 3) on perustettava pakollisia turvakoteja naisalkoholisteille. Keskustelussa hyväksyttiin nämä ehdotukset ponsiksi [- -].⁷⁴

Leideniuksen esittämät toimet rodullisen vaaran torjumiseksi kohdistuivat siis ainoastaan työväenluokkaiseen naiseen, ja Naisten yleinen siveellisyyskokous, Valkonauhan mukaan lukien, tämän hyväksyivät.

Sisällissodan syttyminen vaikutti porvarinaisnaisten asenteisiin työväenluokan naisia kohtaan, etenkin niitä, jotka olivat osoittaneet tukensa punakaartia kohtaan, tai itse osallistuneet kapinointiin, kuten Valkonauha asian poliittisesti tulkitsi.⁷⁵ Sisällissodan vaikutuksesta luokkatekijät rotuhygieniapoliitiikassa korostuivat entisestään, ja aineistosta selviää, että Valkonauhalla oli tarve siivota pois moraaliala mädättävät naiset suojeluskunnan arvoihin nojautuvan uudestisyntyvän Suomen tieltä.⁷⁶ Tätä edistääkseen Anni Jauhiainen kertoi liiton vuosikokouksessa, joka pidettiin toukokuussa vain muutama viikko punakaartien kukistumisen jälkeen, miten Kuopion ja Mikkelin Valkonauhat olivat perustaneet sotilasviranomaisten avulla väliaikaisia pakkotyökoteja naisille.⁷⁷ Oulun Valkonauha oli myös osallistunut vartioimalla venäläisjoukkojen kasarmeista vangittuja suomalaisnaisia yrittäen samalla tehdä siveellisyystyötä heidän parissaan.⁷⁸ Useat paikallisyhdistykset olivat lähettäneet vielä pyynnön kenraali Mannerheimille päiväkäslyn

---

⁷⁴ "Naisten yleinen siveellisyyskokous Helsingissä tammik. 10—13 p:nä". *Valkonauha* 4/1917.

⁷⁵ "Herra on sotasankari". *Valkonauha* 4/1919.

⁷⁶ "Suomen Valkonauhaliiton vuosikokous". *Valkonauha* 4/1918; "Suomen Valkonauhaliiton vuosikertomus v:lta 1918". *Valkonauha* 4/1919.

⁷⁷ "Suomen Valkonauhaliiton vuosikokous". *Valkonauha* 4/1918.

⁷⁸ "Suomen Valkonauhaliiton vuosikertomus v:lta 1918". *Valkonauha* 4/1919.

säättämisestä, joka olisi kieltänyt siveettömien naisten mukaantulon sotajoukon kanssa, motiivinaan pelko paheellisten naisten tartuttavan vapaussoturit kevytmielisyydellään.⁷⁹

Valkonauha-lehdessä suojeluskunta näyttäytyi vapauttavana voimana, joka punakaarteja vastaan sotimalla samalla tukahdutti epäsovinnaisen ja siveettömän aineksen, joka ei ollut sopiva nuoren Suomen arvoihin. Valkonauhalle taistelu ja ilmaukset ”valkeasta Suomesta” eivät olleet ainoastaan symbolisia, vaan sisällissota, vaikkakin hirvittävä, esitettiin jälkeinpäin lehdessä konkreettisesti tarpeellisenä siveellisesti puhtaamman maan nousemiseksi.⁸⁰ Sisällissota näyttäytyi mahdollisuutena luoda kertaheitolla uudistunut yhteiskunta, joka selittää valkonauhalaisten halua poistaa pikimmiten tieltä kaikki mahdolliset kompastuskivet tiukentamalla rotuhygienistä kontrollia. Konflikti ja tuore itsenäistyminen olivat ideologisesti lupaavia sysäyksiä Valkonauhan haaveissa olevan yhteiskuntajärjestyksen luomiseksi, mutta työtä todettiin pitävän ahkerasti tehdä, sillä sota oli aiheuttanut lisää siveellistä sortumista, joka kaipasi paikkausta.⁸¹ Helsingin paikallisyhdistyksen vuoden 1918 vuosikertomuksessa ratkaisuna asiaan pidettiin edelleen työkotien perustamista hairahtuneille naisille, mutta kertomuksesta ei käy ilmi perustuisivatko kodit vapaaehtoisuuteen, vai pakkoon. Vuosikertomuksen mukaan hartaat toiveet ja vaatimukset työkotien tarpeesta otettaisiin vakavammin

”[-] jos vaan yleisö oikein tietäisi millaiset syyt ovat siihen, että nämä naiset – paljo[n] heitä oli, jotka miehen asussa ottivat kapinaan osaa – ovat tällaiseen onnettomuuteen joutuneet. He tarvitsevat nyt apua ja kehittämistä, jotta eivät taas ensi tilassa heittäytyisi sama[n]laisiin tekoihin.”⁸²

”Telkistenlahti”-artikkelissa Anna Jauhiainen kertoi työstä sota-aikana Kuopion Telkistenlahteen perustetussa väliaikaisessa työkodissa siveettömille naisille, jotka viranomaiset olivat vanginneet ja luovuttaneet Valkonauhan huomaan. Lähes kaikki hoidokit olivat kuitenkin ennen pitkää karanneet ja koti oli täytynyt sulkea. Kokemuksesta oppineena Jauhiainen kirjoitti:

Miksi se sitten ei onnistunut? Yhtenä syynä oli ainakin se, että useimmat tytöistä olivat kaikkien turmeltuneimpia. Heille ei sopinut koti, josta pääsi pujahtamaan, kun silmä vähänkin vältti. Sen vuoksi tarvitsevatkin he ehdottomasti semmoisen kodin,

⁷⁹ ”Suomen Valkonauhaliiton vuosikertomus v:lta 1918”. *Valkonauha* 4/1919.

⁸⁰ ”Valkean Vapun kynnyksellä”. *Valkonauha* 2–3/1918; ”Aika on lyhyt”. *Valkonauha* 1/1919.

⁸¹ ”Otteita Helsingin Valkonauhayhdistyksen vuosikertomuksesta v. 1918”. *Valkonauha* 3/1919.

⁸² Ibid.

joka on varustettu ylipääsemättömillä muureilla. [- -] tahtoisimme erityisesti paino[t]taa sellaisten kotien tai työsiirtolain perustamista, missä vapaus on ankarasti rajoitettu ja karkaamismahdollisuudet ehkäisty. Valtio olisi saatava perustamaan ja kannattamaan tällaisia työsiirtoloita kaikkien paatuneimmille, etteivät olisi kokemattomampia turmelemassa.⁸³

Tässä tapauksessa liian paatuneiksi leimattiin ne naiset, jotka eivät suostuneet ”tulemaan pelastetuiksi” Valkonauhan toimesta. Kyseessä ei ollut enää yksilön vapaaehtoisuuteen nojaava parannuksen tekeminen, vaan ehdoton joko-tai-tilanne. Henkilölle osoitettiin vaihtoehto alistua Valkonauhan käyttämään valtaan, tai kieltäytymistapauksessa muuttua rotuhygienian kohteeksi.

Jauhiaisen kannanoton perään lehden toimitus, eli Elli Perälä ja Fanny von Hertzen, olivat lisänneet maininnan, että yleisesti Valkonauhan piirissä oltiin kuitenkin sitä mieltä, etteivät pakkokeinojen varaan lasketut työmuodot kuuluneet yhdistykselle.⁸⁴ Maininta on merkittävä, sillä se kielii kahdesta eriävästä linjasta liiton sisällä: osa kannatti Valkonauhan läsnäoloa pakkotyökodeissa, kun taas toisen puolen mielestä järjestön tekemän työn pitäisi perustua rakkauteen ja vapaaehtoisuuteen.⁸⁵ Kyse ei siis kuitenkaan ollut siitä, olivatko vankilan kaltaiset siirtolat hyväksyttäviä yleensä, vaan ainoastaan pitäisikö valkonauhalaisten toimia niiden parissa.

Valkonauhan rotuhygieniapolitiikan erityisenä kriteerinä näyttäytyivät olevan naiset, joiden seksuaalikäyttäytyminen ei sopinut järjestön, ja yleisemmin ylempien yhteiskuntaluokkien, normistoon. Tähän ryhmään sulautuivat lähes automaattisesti työväenluokan naiset, sillä käsitykset seksuaalisuudesta olivat varsin erilaiset kansan keskuudessa, jossa esiaviollinen seksi ja aviottomat lapset olivat varsin yleisiä, normaaleina pidettyjä asioita.⁸⁶ Valkonauhassa naiset oli nostettu normiksi miesten ohi, jolloin heille annettiin suhteessa paljon enemmän arvovaltaa kotien ja yhteiskunnan kehittäjinä. Naisten siveellisyyden tasosta oli muodostunut koko kansakunnan kunnollisuuden mittari, jolloin heidän vapaa seksuaalisuutensa oli erityisen vaarallista.

Vaikka Valkonauha argumentoi miesten alun perin luoneen prostituutiojärjestelmän ja olevan syyppäitä itseään myyvien naisten ahdinkoon, päätettiin asiaa lähteä ratkomaan rotuhygienisesti

---

⁸³ ”Telkistenlahti”. *Valkonauha* 2/1919.

⁸⁴ Toimituksen huomautus. *Valkonauha* 2/1919.

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Elomäki 2011, 146.

kuitenkin niin, että prostituoidut esitettiin ongelmana. Eikä vaikkapa heidän palvelujaan ostavat miehet. Tämä ilmeinen ristiriita retoriikan ja käytännön välillä ei täysin aukea. Aikakauden käsityksiin kuului näkemys naisista puhtoisempana ja ylevämmän moraalien omaavana sukupuolena, joka tarkoitti, että miesten sortumista himoihin täytyi kohdella ymmärtäväisemmin. Ehkä juuri tämän takia rotuhygieninen silmukka kiedottiin naisten ympärille ja kaikesta retoriikasta huolimatta taannuttiin näkemään naiset, ei järjestelmän uhreina, vaan nykyisessä tilassaan pahoina viettelijättärinä. Aikakaudella vallitsi lisäksi stereotypia työväennaisista jo valmiiksi korostuneen seksuaalisina ja löyhämoraalisina.⁸⁷ Toimet oli myös yksinkertaisesti helpompi kohdistaa prostituoituihin, sillä heidän tietonsa olivat jo valmiiksi viranomaisten hallussa. Kellään taas ei ollut järjestelmällisesti kerättyä tietoa asiakkaina olevista miehistä, jolloin he jäivät varsin anonymiksi ja vaikeasti tavoitettavaksi ryhmäksi. Asiaan saattoi liittyä vielä se, että lukuisat yläluokkaisetkin miehet kuuluivat seksin ostajiin. Puheissa nämä miehet voitiin tuomita erittäin ankarasti, mutta käytännössä samasta yhteiskuntaluokasta tulevat naiset olisivat saattaneet ylittää toimivaltuutensa ja sopivuuden rajan, jos he olisivat yrittäneet lähestyä miehiä henkilökohtaisesti. Vaikka keskeisenä pidettiin prostituoitujen kohtelemista sisarina⁸⁸, oli yläluokkaisten naisten mahdollista käyttää valtaa taas itseään sosiaalisesti alemmassa asemassa olevia työväenluokasta tulevia naisia kohtaan.

---

⁸⁷ Ahlbeck et al. Degeneraatio ja modernisoituva Suomi. Sairausten kulttuuristen merkitysten jäljillä. (art.). *Kulttuurintutkimus*. 2/2013.

⁸⁸ Tarkemmin ks. Markkola 2003, 297.

7 MIKSI ROTUHYGIENIA?

Muihin syihin degeneraation pelon ohella, jotka selittävät Valkonauhan kannatusta rotuhygienialle, lukeutuu kansallisen selviytymisen diskurssi. Pelko oman kansakunnan kohtalosta liittyi länsimaissa laajalle levinneeseen ajatukseen sosiaalidarwinismista, jonka filosofi Herbert Spencer oli johtanut Charles Darwinin luonnonvalinnan teoriasta eläinkunnassa. Kamppailu eloonjäämisestä ja vahvemman oikeudesta oli sisällytetty myös ihmisiä koskevaksi, jolloin heikoimpien kulttuurien tuhoutumista ja vahvempien kukoistamista selitettiin yksinkertaisesti ”luonnon lailla”. Tässä hengessä sosiaalidarwinismilla pystyttiin samalla oikeuttamaan heikompien kansojen alistaminen luonnollisuuteen vetoamalla.⁸⁹

Valkonauha-lehdessä selviytymisdiskurssi oli vahvasti esillä, ja turvaton tulevaisuuden tiellä katsottiin seisovan siveellisen rapistumisen. *Valkonauhassa* kirjoitettiin: ”[- -] me valkonauhanaiset lähinnä ajattelemme kevytmielisyyttä, epäsiiveellisyyttä ja prostitutsioonaa, jotka uhkaavat heikontaa ja hävittää kansamme elinvoimia. Sillä luonnon lain mukaan se, mikä on liian kevyttä, pyyhkäistään pois.”⁹⁰ Sisäisten ongelmien lisäksi ulkoisia paineita toivat venäläistämiskaudet, tai toisin kutsuttuna sortokaudet, jotka olivat konkreettinen ja vakava uhka suomalaisen kulttuurin olemassaololle. Valkonauha pyrki vetoamaan kansan sisäisen vahvuuden kasvattamiseksi, ettei pieni maa pyyhkiytyisi maailmankartalta kokonaan osaksi historiaa.⁹¹ Sisäistä vahvuutta taas horjuttivat henkisesti sairaat, rikolliset, prostituoidut ja muut degeneraatiota kantavat yksilöt. Kamppailu olemassaolosta, niin kuin se Valkonauhalle näyttäytyi, selittää siis osaltaan järjestön kannatusta kansakunnan sisäisille rotuhygienisille puhdistuksille.

Toinen tekijä mikä selittää eugenista ajattelua oli näkemys tuottavuudesta ja hyödyllisyydestä yksilön ihmisarvon ja kansalaisuuskelpoisuuden mittareina.⁹² Yhteiskunnalle pelkästään kuluja ja erilaista vahinkoa tuottavat henkilöt nähtiin sitä nakertavina loisina, kun ihanteena oli isänmaan ja muiden ihmisten puolesta epäitsekkäästi toimiminen ja kansalaisvelvollisuuksien täyttäminen. Työn teon ja uhrautuvaisuuden kautta määritettiin henkilön arvoa ihmisenä, jolloin laiskurit eivät olleet ainoastaan synnintekijöitä, vaan vertautuivat isänmaansa pettäviin rikollisiin.⁹³ Tämän takia

---

⁸⁹ Crook 2007, 15, 19.

⁹⁰ ”Katso, uudeksi minä teen kaikki”. *Valkonauha* 1/1918.

⁹¹ ”Muurit korkeiksi, portit vahvoiksi”. *Valkonauha* 8—9/1914; ”Nuoriso ja Valkonauha-aatteet”. *Valkonauha* 4/1916.

⁹² Helén & Jauho 2003, 16—17.

⁹³ ”Naisen kansalaisvelvollisuuksista”. *Valkonauha* 5/1916; ”Muurit korkeiksi, portit vahvoiksi”. *Valkonauha* 8—9/1914.

työsiirtoloihin pakottaminen oli hyvä ajatus saada hyöty irti etenkin niistä, jotka eivät halunneet sitoutua kunnan ammattiin ja säännölliseen elämään, tai hangoittelivat muuten viranomaisia ja avuntarjoajia vastaan.

LOPPULAUSE

Aikakauslehden valossa Valkonauha-järjestön rotuhygieniapolitiikka muotoutui vaiheittain ajan yhteiskunnallisten ja poliittisten virtauksien myötävaikutuksessa. Vuosina 1908–1910 lehdessä käsiteltiin perinnöllisyyden tuottamia uhkakuvia, degeneraatiota, mutta rotuhygienisiä ratkaisuvaihtoehtoja siihen ei vielä esitetty. Ensimmäisenä negatiiviseen eugeniikkaan viittasi liiton korkea-arvoinen jäsen Alli Trygg-Helenius vuonna 1911. Tämä ei kuitenkaan vielä tarkoittanut degeneraatiodiskurssin poistumista tai siihen ratkaisun löytymistä, vaan oikeaa toimintasuuntaa perinnöllisyyskysymyksessä kypsyteltiin vielä muutaman vuoden ennen järjestön julkilausuttua sitoumusta rotuhygienian edistämiseksi vuonna 1916. Tällöin *Valkonauha* ilmoitti järjestön kannattavan suljettuja työsiirtoloita naisille, jotka olivat turmelemassa yhteiskuntaa elintavoillaan, ja muunlaisen pelastuksen ulottumattomissa. Kyseisillä naisilla tarkoitettiin prostituoituja, sekä muita työväenluokasta tulevia epäsäännöllistä, sopimattomaksi katsottua elämää viettäviä naisia. Ongelman pysyvän poistamisen kannalta samalla todettiin, että erilaisia huonoja perinnöllisiä ominaisuuksia kantavien ihmisten lisääntyminen täytyi estää. Toisin kuin työsiirtoloiden kohdalla tämän vaateen suhteen *Valkonauhassa* ei kuitenkaan eritelty koskisivatko toimet miehiä vai naisia, vai kumpiakin. Joka tapauksessa nämä kaksi vaatimusta pysyivät vahvasti esillä lehdessä aina aineiston aikarajauksen loppuun saakka.

Vuosi 1918 toi tullessaan vielä oman käännekohtansa järjestön rotuhygieniaohjelmaan sisällissodan syttymisen vuoksi. Eugeniikka politisoitui järjestön piirissä entisestään, vaikka se sisälsi luokkasidonnaisuutensa vuoksi alun alkaenkin politisoituneita elementtejä. Valvovan silmän alle tarkentuivat kahta kovemmin vallankumoushenkiset naiset, joille annettiin hyvin rajatut vaihtoehdot: alistua auttajiensa tarjoamaan rooliin, tai kieltäytyessään muuttua rotuhygienisten pakkotoimenpiteiden kohteiksi. Liiton jäsenistön keskuudessa oli myös ilmeisesti erimielisyyksiä, kuinka vahvasti Valkonauhan tulisi olla läsnä pakkotyökodeissa, mutta ratkaisu asiaan ei aineiston puitteissa käy ilmi.

Henkilöt, jotka nousivat näkyvimmin esiin rotuhygienian osalta olivat Alli Trygg-Helenius, Anni Louhivuori, Julia Sucksdorff ja Anni Jauhiainen. Valkonauhalla oli lisäksi kontakteja ajan vaikutusvaltaisimpiin lääkäreihin ja mielipidevaikuttajiin, kuten esimerkiksi pappeihin, jotka olivat kunnostautunut eugeniikan ja siveysopin tuntemuksen saralla. Valkonauha ei siis ollut myöskään vain pisara meressä, vaan hyvin verkostoitunut toimija osana aikakauden laajempaa kenttää.

Tutkimuksen aikarajauksen loppuun tultaessa oli moraalireformi jo elänyt kultakautensa, ja moraalireformistit selkeästi hävinneet taistelun yhteiskunnan siveellisen uudistamisen puolesta. Toisaalta rotuhygieniä oli vasta lähdössä nousukiitton 1920-luvulla säädettyjen lakien ansiosta. Vaikka moraalireformi on katsottu jälkeinpäin epärealistiseksi ja vain vähän kiitosta tuottaneeksi, oli Valkonauhan jättämä jälki eugeniikan osalta vähintäänkin merkittävä sen toimineen asian puolesta täysin naisten johtamana ja kansoittamana järjestönä.

LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS

I LÄHTEET

Valkonauha 1918—1920

II HAKUTEOKSET

"Louhivuori, Antti Niilo Verner." Suomen papisto 1800–1920-verkkojulkaisu. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2017 (Viitattu 7.1.2023)

Hietala, Marjatta: "Sucksdorff, Wilhelm." Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997 (viitattu 30.1.2023)

Leikola, Anto: "Hjelt, Otto Edvard August." Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997 (viitattu 27.1.2023)

III TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Ahlbeck, Jutta & Lappalainen, Päivi & Launis, Kati & Tuohela, Kirsi. *Kulttuurintutkimus*. 2/2013, 3–15.

Crook, Paul 2007: *Darwin's Coat-Tails*. Peter Lang Inc., International Academic Publishers.

Elomäki, Anna 2011: "Politiikan siveellisyys ja siveellisyyden politiikka suomalaisten naisasianaisten teksteissä". Teoksessa *Siveellisyydestä seksuaalisuuteen — poliittisen käsitteen historia*, 145–147. Toim. Tuija Pulkkinen & Antu Sorainen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Eskelinen, Irja 2005: *Sata vuotta järjestäytyntä äidinrakkautta. Suomen Valkonauhaliitto kansainvälisen valkonauha-aatteen tulkitsijana ja yhteiskunnallisena vaikuttajana 1905—2005*. Painotalo Auranen.

Harjula, Minna 2003: "Uhka vai uhri? Vammaisuus ja kansanterveys Suomessa 1880—1939. Teoksessa *Kansalaisuus ja kansanterveys*, 139. Toim. Ilpo Helén & Mikko Jauho. Gaudeamus.

- Harjula, Minna 1996: *Vaillinaisuudella vaivatut. Vammaisuuden tulkinnat suomalaisessa huoltokeskustelussa 1800-luvun lopulta 1930-luvun lopulle*. Suomen Historiallinen Seura.
- Helén, Ilpo & Jauho, Mikko 2003: ”Terveyskansalaisuus ja elämänpolitiikka”. Teoksessa *Kansalaisuus ja kansanterveys*, 14–18, 21. Toim. Ilpo Helén & Mikko Jauho. Gaudeamus.
- Jalava, Marja 2011: ”Siveellisyydestä sukupuolisiveellisyyteen”. Teoksessa *Siveellisyydestä seksuaalisuuteen – poliittisen käsitteen historia*, 99. Toim. Tuija Pulkkinen & Antu Sorainen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jämbäck, Eija 2020: *Siveellisemmän Suomen puolesta. Tilma Hainari uskonnollisena moraalireformistina ja rotuhygienian edistäjänä 1904–1934*. Helsingin yliopisto.
- Markkola, Pirjo 2002: *Synti ja siveys. Naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860–1920*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Mattila, Markku 1999: *Kansamme parhaaksi. Rotuhygienia Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti*. Suomen Historiallinen Seura.
- Mattila, Markku 2003: Rotuhygienia ja kansalaisuus. Teoksessa *Kansalaisuus ja kansanterveys*, 111. Toim. Ilpo Helén & Mikko Jauho. Gaudeamus.
- Ollila, Anne 1998: *Jalo velvollisuus. Virkanaisena 1800-luvun lopun Suomessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Turda, Marius 2010: ”Race, science, and eugenics in the twentieth century.” Teoksessa *The Oxford Handbook of the History of Eugenics*, 64, 66–67. Toim. Alison Bashford & Philippa Levine. Oxford University.
- Pulkkinen, Tuija 2011: ”J.V. Snellman poliittisena ajattelijana.” Teoksessa *Siveellisyydestä seksuaalisuuteen – poliittisen käsitteen historia*, 36, 41. Toim. Tuija Pulkkinen & Antu Sorainen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Pulkkinen, Tuija & Sorainen, Antu 2011: ”Johdanto”. Teoksessa *Siveellisyydestä seksuaalisuuteen – poliittisen käsitteen historia*, 11, 13–15. Toim. Tuija Pulkkinen & Antu Sorainen. Suomalaisen Kirjallisuuden seura.
- Uimonen, Minna 1999: *Hermostumisen aikakausi. Neuroosit 1800- ja 1900-lukujen vaihteen suomalaisessa lääketieteessä*. Suomen Historiallinen Seura.

